

From the Mishnah to Maggid

Part 5: Is Nirtzah Really a Step of the Seder?

I. Songs at the End of the Haggadah?

1) Shiblei Ha-Leket (13th century)

הקב"ה בעבור חסדו ומברכין בורא פרי הגפן ושותין בהסיבת שמאל. ונהנין לוטר רחמן ופיוסין
המסודרים בדברי שבת והודאה וכן ראוי לרבות בתלל ובהודאה לעושה נפלאות גדולות לבדו
כי לעולם חסדו על ישראל: ובין ארבעה כוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי

And we bless *borei peri ha-gafen* and drink leaning to the left. And we are accustomed to say [types of liturgical poems] that are arranged with words of praise and thanksgiving...

2) Bach Orach Chayim 480:3 (17th century)

כתב מהרש"ל דמ"ש בטופסי המחזורים ברכת בפ"ה אכוס ד' אחר אז רוב ניסים ואומץ גבורותך אינו מן הראוי אלא
בסוף חתימת ישתבח מיד יברך בפ"ה ג' והכי משמע בשאלה ששאלו לרב האי גאון על דברי ר' סעדיא בסי' שאחר זה
ואח"כ יתחיל אז רוב ניסים כו' ואומץ גבורותך ושאר פיוטים וכן עיקר

The Maharshal writes that that what it says in the Machzorim that one says *borei peri ha-gafen* on the fourth cup after *az rov nissim* and *ometz gevuratecha* is not appropriate. Rather, after completing *yishtabach*, one immediately says *borei peri ha-gafen*...

II. Does the Seder Have Steps?

3) R. Shmuel of Falaise (12th century), Simanei Ha-Seder

קדש ורחץ. כרפס יחץ. מגיד רחצ[ה]. מוציא מצה. מרור כורך. שלחן עורך. צפון ברך. הלל נרצה

4) Machzor Vitry (11th-12th century), alternate Simanei Ha-Seder

בא להיטב בביתו פרוס יאכל מקדש על היין ועושה סדרו כתיקון רבותינו ולעולם לא
ישנה מסדרו. יגרוס זה במסורת מטעם ר' יוסי הגדול: גסן. קידוש. זמן. נשילת.
ירקות. ארטה. ופבל. בצע. עניא. כסא. ונשתנה. נשילת. שלימה מציא. ופרוס אנילת
עטה. חסא. מרור. טבל. כרך. וסעד. בצוע. מספיר. ונטל. שלישי למזון ורביעי להלל:

5) Leket Yosher (15th century), Simanei Ha-Seder

קר"י חכמ"ה ב"ן המל"ך אמ"ן :
קידוש, רחיצה, ירקות.
חולק, כהא, מוזג, הגדה.
ברכת יין, נטילה.
המוציא, מצה, לטיף, כריכה.
אפיקומן, מים אחרונים, נכרך.

6) R. David Abudarham (14th century), Simanei Ha-Seder

יקדש / יטהר / וכרפס / וחצה.
והורש / ונוטל / ללחם / ומצה.
ומדוד / וכורך / ואוכל / פרוסה.
תקי / יזמן / יהלל / בדיצה.

III. The Songs

7) Yannai (5th-6th century), *Az Rov Nissim*

ובכן ויהי בחצי הלילה
אז רוב נסים הפלאה בלילה, בראש אשמורת זה הלילה.
גר צדק נצחתו בנחלק לו לילה, ויהי בחצי הלילה.
דנת מלך גרר בחלום הלילה, הפחדת ארמי באמש לילה.
וישר ישראל למלאך ויוכל לו לילה, ויהי בחצי הלילה.

AND so – IT HAPPENED AT MIDNIGHT. Many were the miracles You performed long ago, at night. At the beginning of the watch, on this night. You won [Abraham]’s battle, when [his men were] split, and the night. IT HAPPENED AT MIDNIGHT. You judged the king of Gerar in his dream at night. You put dread into [Laban] the Aramean’s heart that night. And Israel struggled with an angel and overcame him at night. IT HAPPENED AT MIDNIGHT.

8) R. Elazar HaKallir (7th century), *Ometz Gevuratecha*

ובכן ואמרתם זבח פסח.
אמן גבורותיה הפלאה בפסח, בראש כל מועדות נשאת פסח. גלית לאזרחי חצות ליל פסח, ואמרתם זבח פסח.
דלתיו דפקת כחם היום בפסח, הסעיד נוצצים עצות מצות בפסח, ואל הבקר רץ זכר לשור ערך פסח, ואמרתם זבח פסח.

TELL [your children]: “THIS IS THE PESAH.” You showed Your immense power in wonders on Pesah; to the head of all seasons You have raised up Pesah. You revealed to [Abraham] the Ezrahi what would come at midnight on Pesah. TELL [your children]: “THIS IS THE PESAH.”

You knocked at his doors in the heat of the day on Pesah; he gave Your shining [messengers] unleavened cakes to eat on Pesah; and he ran to the herd, hinting at the ox in the Torah reading of Pesah. TELL [your children]: “THIS IS THE PESAH.”

9) Adir Bimlucha (13th century?)

כי לו נאָה, כי לו נאָה.
אדיר במלּוּכָה, בחור כהלָכָה, גדוּדיו יאמרו לו: לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ בִּי לֵךְ, לֵךְ אִף לֵךְ, לֵךְ יְיָ הַמַּמְלָכָה, כי לו נאָה, כי לו נאָה.
דגול במלּוּכָה, הדור כהלָכָה, וְתִיקֵיו יאמרו לו: לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ בִּי לֵךְ, לֵךְ אִף לֵךְ, לֵךְ יְיָ הַמַּמְלָכָה, כי לו נאָה, כי לו נאָה.

FOR HIM IT IS FITTING, FOR HIM IT IS RIGHT. Majestic in Kingship, truly chosen: His legions say to Him: “**Yours and Yours; Yours, for it is Yours; Yours, only Yours; Yours, LORD, is the Kingdom.**” FOR HIM IT IS FITTING, FOR HIM IT IS RIGHT. Unmistakable in His Kingship, truly glorious: His venerable ones say to Him: “Yours and Yours; Yours, for it is Yours; Yours, only Yours; Yours, LORD, is the kingdom.” FOR HIM IT IS FITTING, FOR HIM IT IS RIGHT.

10) Psalm 89:12

לֵךְ שָׁמַיִם אֶף-לֵךְ אֶרֶץ תִּבְלֵ וּמִלְאָה אֶתָּה יִסְדָּתָם:

The heaven is Yours, the earth too; the world and all it holds—You established them.

11) I Chronicles 29:11

לֵךְ יְהוָה הַגְּדִלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצָּח וְהַהוֹד כִּי-כָל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ לֵךְ יְהוָה הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכָל וְלָרֹאשׁ:

Yours, LORD, are greatness, might, splendor, triumph, and majesty—yes, all that is in heaven and on earth; to You, LORD, belong kingship and preeminence above all.

12) Adir Hu (14th century?)

אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב. במהרה, במהרה, בימינו בקרוב. אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.
בחור הוא, גדול הוא, דגול הוא יבנה ביתו בקרוב. במהרה, במהרה, בימינו בקרוב. אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.

HE is MAJESTIC may He build His house soon, soon, speedily in our days. Build, O God, build, O God, build Your house soon. He is chosen, He is great, He is unmistakable. May He build His house soon, soon, speedily in our days. Build, O God, build, O God, build Your house soon.

13) Echad Mi Yodea

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ? שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדֵּינָא. שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִינָא, אֶחָד עָשָׂר כּוֹכְבֵינָא, עֶשְׂרֵה דְּבְרֵינָא,
תְּשַׁעַה יְרֵחֵי גְדָה, שְׁמוֹנֶה יָמִי מִיְלָה, שְׁבַעַה יָמִי שְׁבָתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמֵי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה
אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ

Who knows thirteen?

I know thirteen:

thirteen attributes [of God's compassion],
 twelve tribes,
 eleven stars,
 Ten Commandments,
 nine months until birth,
 eight days to a *brit*,
 seven days from Sabbath to Sabbath,
 six divisions of the Mishna,
 five books of the Torah,
 four mothers,
 three fathers,
 two Tablets of the Covenant;
 BUT OUR GOD IS ONE, IN HEAVEN AND ON EARTH.

14) Children Go Where I Send Thee... (African American spiritual)

*Children, go where I send thee
 How shall I send thee?*
 I'm gonna send thee twelve by twelve:
 Twelve for the twelve Apostles,
 Eleven for the eleven deriders,
 Ten for the Ten Commandments,
 Nine for the nine all dressed so fine,
 Eight for the eight that stood at the gate,
 Seven for the seven that never got to heaven,
 Six for the six that never got fixed,
 Five for the gospel preachers,
 Four for the four that stood at the door,
 Three for the Hebrew children,
 Two for Paul and Silas,
 One for the little bitty baby.
*Born, born
 Born in Bethlehem.*

15) Chad Gadya

ואתא הקדוש ברוך הוא וישחט למלאך המות, וישחט לשוחט, וישחט לתורא, וישחט למינא, ודכבה לנורא, ודשרף לחוטא,
 דהפה לכלבא, דנשף לשונא, דאכלה לגדא, דזבין אבא בתרי זוזי. סד גדא, סד גדא.

Then came the Holy One
 and slew the angel of death,
 who slew the slaughterer who slew the ox
 who drank the water that put out the fire
 that burned the stick that hit the dog who bit the cat who ate the goat
 my father bought for two zuzim;
 ONE LITTLE GOAT, ONE LITTLE GOAT.

16) This is the House that Jack Built (Folk song)

This is the house that Jack built.
This is the malt that lay in the house that Jack built.
This is the rat that ate the malt
That lay in the house that Jack built.
This is the cat
That killed the rat that ate the malt
That lay in the house that Jack built.
This is the dog that worried the cat
That killed the rat that ate the malt
That lay in the house that Jack built.

17) Kid Do Go (Folk song transcribed in 1905 by William Wells Newell)

KID DO GO.

As I was going over London Bridge,
I found a penny ha'penny, and bought me a kid.
Kid do go.
Know by the moonlight it's almost midnight,
Time kid and I were home an hour and a half ago.

Went a little further, and found a stick.
Stick do beat kid,
Kid won't go.
Know by the moonlight it's almost midnight,
Time kid and I were home an hour and a half ago.

Went a little further, and found fire.
Fire do burn stick,
Stick won't beat kid,
Kid won't go.
Know by the moonlight it's almost midnight,
Time kid and I were home an hour and a half ago.

Went a little further, and found rope.
Rope do hang butcher,
Butcher won't kill ox,
Ox won't drink water,
Water won't quench fire,
Fire won't burn stick,
Stick won't beat kid,
Kid won't go.
Know by the moonlight it's almost midnight,
Time kid and I were home an hour and a half ago.

Rope began to hang butcher, butcher began to kill ox,
Ox began to drink water,
Water began to quench fire,
Fire began to burn stick,
Stick began to beat kid,
Kid began to go.
Know by the moonlight it's almost midnight,
So kid and I got home an hour and a half ago.

18) Chaim Yosef Dovid Azulai (Chida) (18th century)

שאלת מחמי אחד שהיה מתלוצץ על פיוט חד נדיא
שאומרים בערי אשכנז ליל התקדש חג ופער
פיו וקם אחד מהחבורה וכדוה אס נדוה נדוה או"ר שלא סיה
חייב וכדוה שלא כדון והזכרה כלכר ושכמ"ס

תשובה כל כי האי מילתא פשוטה לפניה כי אטע זה
וד יהיר לץ המהלוצץ על מה שנהגו רבבות
אלפי ישראל בערי פולין ואשכנז ואבירייהו ואשר לפנים
בישראל גדולי עולם קדישי עליזין דוד דוד וחכמיו והן עוד
היום לא חלמן ישראל כמה וכמה אשר ישיבות וגאונן חזמן

ה' עליהם יחיו וכלם אמרו ואומרים פיוט זה וגמלא רשע זה
מתלוצץ ברבבות ישראל. וגדוליהם אבות ב"ד וגאונן ארץ
אנשה מכתו ומייב נדוה דהרי אפי' האומר הני רבנן חייב

בכ"י. ועוד שמעתי ממנידי אמת שנאון מופלג נדוהו עשה
למעלה מעשרה פירושים בפיוט זה בפרד"ס פירושי"ס נחמדים
ומתוקים. ואין ספק כי לא דבר רק הוא. וכבר נדע חוקק
נדולת פיוטי אשכנז המיוסדים על החכמה האמיתית כאשר
דיבר בקדשו רבינו האר"י ז"ל. וכתבו משם רבינו מהר"א

You asked me: Someone was mocking the *Chad Gadya* poem that is recited in the communities of Ashkenaz on the night of the holy festival, and he opened his mouth [in ridicule]. One of the group rose up and placed him under a ban (*niddui*). Is his excommunication valid? Or perhaps he was not obligated [to be excommunicated], and the ban was unjustified—such that the one who imposed it is himself ensnared [in wrongdoing].

Response: This matter is entirely straightforward before us, for this man is an arrogant scoffer (*letz*), mocking what has been practiced by tens of thousands among Israel in the cities of Poland and Ashkenaz and their surrounding regions. This is a custom established by the greatest sages and the most exalted holy ones of previous generations in Israel, the scholars of each era. And even today, Israel is not bereft of Torah giants—many heads of yeshivot and contemporary sages, may God sustain them, who all recite this *piyyut* (*Chad Gadya*). Thus, this wicked person is mocking multitudes of Israel, including their great leaders, the heads of rabbinical courts, and the sages of the land. His punishment is severe, and he is certainly deserving of excommunication (*niddui*). ... Furthermore, I have heard from reliable sources that an extraordinary genius of his generation composed more than ten different interpretations of *Chad Gadya* according to the fourfold method of *Pardes* (literal, allegorical, homiletical, and mystical), all of them beautiful and sweet. There is no doubt that this is not an empty matter (*Devarim 32:47*). It is well known how profound the greatness of the *piyyutim* of Ashkenaz is, as they are founded upon true wisdom, as was attested in the holy words of our master, the Ari of blessed memory.

19) Incomplete Manuscript version of Chad Gadya (15th century) (taken from *The Schechter Haggadah* by Dr. Joshua Kulp (2009))

